

Přestože Jiří Musil dosáhl vysokého věku a byl těžce nemocen, do poslední chvíle nepřestával akademicky pracovat. Patřil mezi ty, pro něž sociologie nebyla jenom obživou a pracovní náplní, ale především posláním – proto se snažil dělat a inspirovat takovou sociologii, která by neuhýbala před velkými společenskými problémy, proto (jemně a s porozuměním) kritizoval jiné přístupy. Jsme rádi, že jsme Jiřího Musila měli, a jsme vděční za to, že jsme s ním mohli osobně spolupracovat; a pokud v rámci české sociologie vlastně nikdy nezískal klíčové postavení, považujeme to za namnoze symptomatické. Škoda pro českou sociologii, chvála Musilovu odkazu.

Zdeněk R. Nešpor

## Vzpomínky na inspirující vlivy profesora Jiřího Musila

Profesor Jiří Musil byl laskavý a inspirující kolega. Na vědecké cestě mne, podobně jako bezesporu řadu svých kolegů a žáků, mnohokrát ovlivnil. V souvislosti s jeho nedávným odchodem jsem se o Musilově dlouhodobém vlivu rozhodl napsat několik osobních vzpomínek. Domnívám se, že právě jejich prostřednictvím mohu vhodně dokumentovat význam Jiřího Musila a jeho díla (za pomyslnými hranicemi jeho mateřského oboru – sociologie, i v rámci sociální geografie).

Jako mnozí jiní kolegové mé generace jsem se s vědeckým myšlením Jiřího Musila seznámil koncem šedesátých let minulého století, při četbě jeho vlivné knihy o sociologii města [Musil 1967]. Právě tato kniha mě na cestě výzkumným terénem sociální geografie a příbuzných disciplín nejednou, resp. opakovaně pomohla. V září 1968 jsem emigroval do Nizozemska a své magisterské studium na Státní univerzitě v Groningenu jsem zakončil diplomovou prací o socioekonomické suburbanizaci okolí Groningenu. Musilovo *exposé* výzkumných zkušeností chicagské školy a sociální ekologie města bylo pro mne nejen podnětné, ale *de facto* mi diplomovou práci pomohlo dokončit. Při následném konkurzním řízení na místo asistenta na katedře sociální geografie Amsterodamské univerzity v roce 1972 jsem uspěl mimo jiné díky znalostem, které jsem z Musilovy knihy načerpal, ale také zásluhou mnohých podnětů, k nimž jeho kniha přímo vybízela. Spojit Musilem diskutované sociálně-ekologické hypotézy s myšlením Torstena Hägerstranda [Hägerstrand 1970] byla výzva, které nešlo odolat. Musím poznamenat, že členové tehdejší amsterodamské katedry se ve svých výzkumných aktivitách věnovali hlavně sociální ekologii Amsterodamu a jeho regionu. Proto považovali můj pohled na vývoj sociální ekologie, který jsem získal z knihy Jiřího Musila, za určitý přínos pro katedru a já uspěl v konkurzním řízení.

Další vzpomínka na inspirující vlivy Jiřího Musila je spojena s druhou polovinou sedmdesátých let. Tehdy, po vydání knihy Raye Pahla [Pahl 1975] o urbánní

sociologii velkoměsta (v níž reflektoval i několik studií Jiřího Musila) a v období velkého vlivu publikací Manuela Castellse [Castells (1972) 1977] a Davida Harveyho [Harvey 1973], naše amsterodamská katedra v několika seminářích diskutovala otázky týkající se „přežívání“ reprodukce a vzniku sociálních nerovností ve městech státně-socialistických společností. V disputaci o marxistickém paradigmatu proto (přirozeně) Musilovy interpretace sociálně-ekologického vzorce Prahy hrály klíčovou roli.

Nové podněty jsem zažil po vydání Jiřího knihy o urbanizaci socialistických zemí [Musil 1977]. Diskuze o vhodnosti či nevhodnosti (neo)marxistického přístupu v urbánním výzkumu neutichaly. Po přečtení knihy jsem se odhodlal napsat kritický článek o poválečném regionálním vývoji a regulované urbanizaci v Československu [Dostál 1982]. Inspirován empiricky doloženými závěry Jiřího Musila jsem obhajoval postulát, že i státně-socialistické uspořádání industriální společnosti musí nevyhnutelně produkovat nerovné životní možnosti pro různé regionální a urbánní populace. Musilovy názory na průběh urbanizačních procesů v Československu ve mně také podnítily zájem věnovat se výzkumu sociálně patologických jevů v urbánní struktuře Československa [viz Dostál 1987]. Po úvodním odkazu na habilitační práci Tomáše G. Masaryka [Masaryk 1970] jsem s pomocí analýzy hlavních komponent a standardizované vícerozměrné regrese zkoumal korelace sebevraždnosti a jiných vybraných ukazatelů sociální patologie v rozdílném urbánním prostředí od Aše až po Bardějov. Několik klíčových tvrzení Jiřího Musila o charakteru urbanizace českých zemí a Slovenska mi při interpretaci prostorového vzorce sociální patologie opět velice pomohlo.

Osobně jsem se však s Jiřím Musilem poprvé setkal až v roce 1988. V Amsterodamu, v době, kdy mu po téměř dvaceti letech bylo dovoleno opět vycestovat do západní Evropy. Po Musilově přednášce na katedře sociologie u německého profesora Petera Gleichmanna jsme odpoledne zašli na belgické pivo a velice příjemný rozhovor (přesněji diskuze o našich výzkumech i emigraci), který trval až do večerních hodin. Jiřímu Musilovi jsem tak mohl osobně předat i separáty obou svých – pod jeho vlivem napsaných – článků o československé urbanizaci.

Setkání s Jiřím Musilem v únoru 1990 v Praze mne inspirovalo k úsilí získat od nizozemské vlády finanční prostředky pro podporu studia vývoje a aplikačních problémů zkušeností západoevropských zemí při transformaci územní správy a samosprávy v postkomunistickém Československu.

V dubnu 1990 Jiří Musil strávil několik týdnů v Amsterodamu. Starší členové katedry si dobře pamatovali diskuze z let sedmdesátých, a tak se Musilovy přednášky a rozhovory přirozeně týkaly nejen urbánních studií, ale hlavně očekávaných procesů a efektů postkomunistické transformace.

Již krátce po jarním pobytu Jiřího Musila v Amsterodamu se nám podařilo získat od nizozemské vlády objemný čtyřletý grantový projekt (REG-LOC), který umožnil nejen naši intenzivnější spolupráci, rozsáhlejší publikační aktivitu, ale také zajistit přednášky a pobyty zahraničních expertů v Praze. Ve své nové pozici ředitele Sociologického ústavu ČSAV Jiří Musil nejenže podpořil naši snahu zís-

kat finanční prostředky pro projekt REG-LOC, ale zejména dále prohloubil spolupráci s komunitou sociálních geografů a demografů na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jiří Musil pomohl organizovat první klíčovou konferenci projektu REG-LOC na zámku v Bechyni v říjnu 1990 a také pomohl v tomto euforickém období pozvat experty na problematiku územní správy a samosprávy jak z několika západoevropských zemí, tak i z postkomunistických zemí střední Evropy [viz Dostál, Illner, Kára, Barlow 1992]. Dalším milníkem tohoto projektu byla konference k vývoji správy a samosprávy Prahy, pořádaná na jaře 1993 na Středoevropské univerzitě v Praze. Také při této příležitosti se Jiří Musil ukázal nejen jako velice zkušený výzkumník a diskutant vývoje Prahy [viz Musil, Illner 1994], ale i jako laskavý hostitel.

Je také nutné vzpomenout Musilovu přednášku o komplexním charakteru postkomunistické transformace, kterou přednesl na konferenci pracovní komise World Political Map Mezinárodní geografické unie koncem srpna 1991. Program konference přilákal do postkomunistické Prahy kompletní špičku světové komunity politických a kulturních geografů. Konference sice probíhala jen několik dnů, její atmosféru však umocnil neúspěšný pokus o převrat v Sovětském svazu Michaila Gorbačova. Musilův příspěvek na tomto politicko-geografickém fóru [viz Musil 1993] měl jasný inspirační efekt na docela emocionální debatu mezi skupinkou kritických geopolitiků a většinou kolegů více či méně orientovaných na (neo)realistické nebo (neo)liberální paradigmatu.

Po svém zvolení prezidentem Evropské sociologické asociace mohl Jiří Musil často navštěvovat Amsterdam a tato okolnost nám ještě více rozšířila možnosti diskutovat různá aktuální témata (někdy i s milou Evou Musilovou). Vzpomínám si na rozhovory o měnícím se charakteru Nizozemska a protestantské západní Evropy. Po publikování jeho článku o integračních a desintegračních tendencích v Evropské unii [viz Musil 1994] mne navíc naše výměny názorů později inspirovaly k systematickému studiu veřejného mínění o prohlubování a rozšiřování Evropské unie [viz Dostál 2010]. Nemohu nevzpomenout důležitou roli, kterou Jiří řadu let hrál v organizování a v průběhu konferencí Forum 2000, protože konference pro prezidenta Václava Havla spoluorganizoval. Bylo velice zajímavé sedět okolo dlouhého stolu ve Španělském sále Hradu s osobnostmi politiky a vědy globalizující se Evropy a světa a poslouchat názory, kterými Jiří přispíval do diskuze [viz Musil 2007].

Řadu let jsme oba přednášeli pro studenty New York University v Praze. Studenti jeho semináře o hlavních evropských metropolích a mého semináře o masových hodnotových orientacích a Evropské unii byli mnohdy titíž. S Jiřím jsme tak měli řadu let možnost setkávat se a hovořit častěji než kdy předtím (dvakrát týdně). I tato kratší setkání byla pro mne inspirující.

Závěrem svého vzpomínání na inspirujícího profesora Jiřího Musila chci ještě podotknout, že jsem již dlouhou řadu let hrdý na to, že mi Jiří v Amsterdamu nabídl tykání. Byl téměř o dvacet let starší a byl skutečný kamarád a moudrý kolega.

V únoru 1998 jsem byl poctěn možností přednést *laudatio* k sedmdesátinám Jiřího Musila ve vile Lanna v pražské Bubenči. Rád jsem se této výzvy zhostil. Měl jsem příležitost připomenout, co Jiří pro mne a můj profesní život znamenal.

Po svém návratu z třicet let trvající emigrace zpět do Prahy jsem několikrát Jiřího a Evu navštívil v jejich příjemném bytě pod Petřínem na pražském Újezdě, a tato setkání umožňovala delší diskuze širokého spektra problémů české a evropské společnosti.

Proto jsem velice rád Jiřímu věnoval svou knihu o vícerychlostním vývoji Evropské unie [viz Dostál 2010]. Nejen mně budou komentáře a laskavost Jiřího chybět. Ale mnoho vzpomínek na moudrého a inspirujícího profesora s námi zůstane. Byl velkým přítelem sociálních geografů a demografů a bezesporu nejen mne zpráva o jeho úmrtí osobně zasáhla.

Petr Dostál

## Literatura

- Castells, M. (1972) 1977. *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold.
- Dostál, P. 1982. „Geleide agglomeratietendenzen in Tsjechoslowakije: een institutioneel-geografische benadering.“ *Geografisch Tijdschrift* 16 (4): 328–341.
- Dostál, P. 1987. „Stedelijke agglomeraties en social pathologie: empirische samenhang in de Tsjechoslowaakse regio's.“ *Geografisch Tijdschrift* 21 (1): 51–62.
- Dostál, P. 2010. *Multi-Speed European Union: Differentiated Integration and Spatial Development in Public Opinion*. Prague: Edice Geographica 6, Česká geografická společnost.
- Dostál, P., M. Illner, J. Kára, M. Barlow (eds.). 1992. *Changing Territorial Administration in Czechoslovakia. International Viewpoints*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Hägerstrand, T. 1970. „What about People in Regional Science?“ *Papers of The Regional Science Association* 24: 7–21.
- Harvey, D. 1973. *Social Justice and The City*. London: Edward Arnold.
- Masaryk, T. G. 1970. *Suicide and The Meaning of Civilization*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Musil, J. 1967. *Sociologie soudobého města*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- Musil, J. 1977. *Urbanizace socialistických zemí*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- Musil, J. 1993. „Transition to Democracy.“ Pp. 5–9 in H. van der Wusten, J. O'Loughlin (eds.). *The New Political Geography of Eastern Europe*. London: Pinter.
- Musil, J. 1994. „Europe between Integration and Disintegration.“ *Czech Sociological Review* 2 (1): 5–19.
- Musil, J. 2007. „Globalization, Society and Culture.“ Pp. 39–84 in J. Musil, T. Vrba (eds.). *Václav Havel et al. The View from Prague. The Expectations of World Leaders at the Dawn of the 21st Century*. New York: Central European University Press.
- Musil, J., M. Illner. 1994. „Development of Prague: Long-term Trends and Scenarios.“ Pp. 145–170 in M. Barlow, P. Dostál, M. Hampl (eds.). *Development and Administration of Prague*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Pahl, R. 1975. *Whose City*. London: Penguin Books.